

Kunnskapsdepartementet

Vår dato: 21.08.2023

Vår ref.: 235207/1

Innspill til arbeidet med stortingsmelding om forskningssystemet

Forskerforbundet viser til brev av 12. juni hvor det bes om innspill på Forskningsrådets rolle i det norske forsknings- og innovasjonssystemet. Dette som del av Kunnskapsdepartementets arbeid med den varslede stortingsmeldingen om forskningssystemet. Forskerforbundet oversender med dette sine innspill.

Forskningsrådet har en nøkkelrolle i det norske forskningssystemet. Samtidig har rådets praksis vært utsatt for kritikk fra forskerhold, blant annet fordi søknadsprosessene krever svært stor ressursbruk. Forskerforbundet er opptatt av at en gjennomgang av forskningssystemet ivaretar Forskningsrådets viktige rolle som et faglig uavhengig organ, samtidig som rådet i større grad spiller på lag med forskningsmiljøene og bidrar til mer effektiv fordeling av forskningsmidler.

Oppsummert må Forskningsrådet:

1. Bevares som et faglig sterkt og uavhengig organ med armlengdes avstand til både overordnet myndighet og forskningsutøvende institusjoner
2. Fortsatt ha som hovedoppgave å stimulerer til høy vitenskapelig kvalitet i norsk forskning og bygging av fremragende forskningsmiljøer. Forskningsrådet skal sikre posisjonen til grunnforskningen, bidra til nødvendig bredde i kunnskapsberedskapen og ivareta alle forskningsutførende sektorer
3. Ta et særlig ansvar for nasjonale satsinger og internasjonalt samarbeid
4. Ta et medansvar for forskerrekuttering og forskerkarriere, og sørge for god involvering og tett dialog med forskerne og deres organisasjoner
5. Sikres rammebetingelser som står i samsvar med samfunnsmandatet og sikrer kvalitet i arbeidet

1. Et faglig sterkt og uavhengig forskningsråd

Som nasjonalt utøvende forskningsstrategisk organ spiller forskningsrådet en nøkkelrolle i det norske forskningssystemet. Rådet er en viktig konkurransearena og bidrar gjennom det til å heve kvaliteten i norsk forskning. Forskningsrådet skal i tillegg til å tildele forskningsmidler, både evaluere og gi forskningspolitiske råd. De strategiske oppgavene krever en organisering som sikrer uavhengighet og armlengdes avstand til både overordnet myndighet og forskningsutøvende institusjoner. Det må bevares.

Armlengdes avstand er nødvendig for at omverdenen skal ha tillit til at de forskningspolitiske råd og innspill Forskningsrådet gir er balanserte, faglig forankret og uten at noen særinteresser vektlegges framfor andre. Styringsstrukturen må være robust, stå seg mot politiske svingninger og legge opp til prosesser og beslutninger som er transparente og har høy faglig kvalitet.

Forskerforbundet har over tid etterlyst en forskningsmelding som bygger på et bredt offentlig ordskifte om samfunnsutfordringer, veivalg og prioriteringer. Dette som grunnlag for en mer detaljert langtidsplan. Vi ser behovet for en helhetlig gjennomgang av det norske forskningssystemet, men er svært kritiske til at regjeringen samtidig har fremmet flere forslag til endringer i styringen av Forskningsrådet som foregriper denne gjennomgangen.

De foreslåtte vedtektsendringene svekker forskningsrådets rolle som uavhengig organ og trekker i retning av et mer ordinært forvaltningsorgan og sterkere politisk styring. Forskerforbundet er sterkt kritiske til vedtaket om å redusere antallet representanter i styret. Det svekker representativiteten og dermed tilliten til beslutningene styret fatter.

Norsk forskning står midt i store endringer som forutsetter faglig bred og tung vitenskapelig kompetanse både med tanke på utvikling av virkemiddelapparatet og i forskningspolitisk rådgivning. Dette behovet kommer ikke til å bli mindre. Forskerforbundet mener styring og organisering må sees i sammenheng med Forskningsrådets rolle, oppgaver og funksjon. Her må systemmeldingen legge opp til en langt grundigere debatt enn det som til nå har vært tilfelle.

2. Sikre både kvalitet og nødvendig bredde

Forskningsrådet forvalter om lag en fjerdedel av de offentlige forskningsmidlene. Det er helt vesentlig at disse ressursene brukes godt, og slik at mest mulig av den totale forskningsinnsatsen går til forskning. Forskningsrådet må gjennom sine tildelinger sikre en hensiktsmessig balanse mellom grunnforskning og anvendt forskning, frie forskningsmidler og programsatsinger. Tildelingene må støtte opp under både uavhengig, kreativ og nytenkende forskning i universitets- og høyskolesektoren, forskning i regi av instituttsektoren og næringslivsforskning.

Forskning i Norge skjer i virksomheter med ulike samfunnsoppdrag, og Norge som kunnskapsnasjon er avhengig av at vi lykkes med å mobilisere hele forskningssektoren og at denne bredden forvaltes på en måte som kommer fellesskapet til gode. Det er en svakhet ved langtidsplanen at ikke samfunnsvitenskap og humaniora er tillagt mer vekt, og at museum, arkiv og bibliotek som forskningsutførende sektor ikke adresseres eksplisitt. Eksempelvis vektlegger Museumsmeldingen en styrket forskningsinnsats som i liten grad er fulgt opp. Forskerforbundet mener det er viktig at Forskningsrådet balanserer hensynet til realisering av langtidsplanen mot ansvar for å ivareta nødvendig faglig bredde. Det innebærer blant annet at porteføljestyrestrukturen, utlysninger og øvrige virkemidler ikke bør ligge for tett opp mot langtidsplanen, men støtte opp under forskning og forskningskvalitet som kjerneoppgaver, ivareta hele bredden av kunnskapsberedskapen og være egnet til å ivareta alle forskningsutøvende sektorer. Tilsvarende må myndighetene tilstrebe samme faglige bredde i sitt oppdragsbrev til Forskningsrådet.

Forskningsrådet må gjennom sin virksomhet fortsette å stimulere til høy vitenskapelig kvalitet, til å bygge fremragende og verdensledende forskningsmiljøer og bidra til forskerrekuttering. Virkemidler som FRIPRO og Sentre for fremragende forskning (SSF) må videreføres og styrkes. I tillegg er langsiktig forskningsrådfinansiering nødvendig for at denne konkurransearenaen skal være mest mulig forutsigbar for forskerne og forskningsmiljøene.

I høringsbrevet spørres det eksplisitt om hvordan Forskningsrådet best kan bidra til et forskningssystem som setter fart på omstillingsarbeidet i Norge, både i næringslivet og i samfunnet for øvrig, og i tillegg hvordan rådet best kan påvirke samvirket mellom aktører for å bidra til å møte tverrsektorielle utfordringer. Forskerforbundet mener det er viktig å hegne om Forskningsrådet som et forskningsorgan og at rådets viktigste rolle med hensyn til omstilling er å bidra til forskningsbasert kunnskap i tråd med formålsparagrafen. Forskerforbundet er enig i at komplekse samfunnsutfordringer krever økt tverrfaglighet og tverrsektorielt samspill, men er samtidig opptatt av at Forskningsrådets ressurser i minst mulig grad benyttes til å fasilitere for transformasjon og samspill eller til å kompensere for eventuelle utfordringer som følger av sektorprinsippet. Forskningsrådets primæroppgave må være å bidra til fremragende forskning, langsiktig kunnskapsutvikling og store forskningssatsinger, men ikke på en måte som fratrer regjeringen ansvaret for å føre en godt koordinert forskningspolitikk og forskningsinnsats. Forskerforbundet mener dermed også at problemstillinger om samspill og samarbeid må inngå i systemmeldingen, og ikke knyttes til Forskningsrådets rolle alene.

3. Et særlig ansvar for nasjonale satsinger og internasjonalt samarbeid

Forskningsrådet har et særlig ansvar å bidra til forskning på områder hvor Norge har nasjonale fortrinn og/eller kunnskapsbehov. I tillegg til høy vitenskapelig kvalitet, må merverdien være å sikre forskningsaktiviteter som vanskelig lar seg realisere innenfor institusjonenes rammebevilgninger. I tillegg må Forskningsrådet fortsatt ha ansvar for og ikke minst tilstrekkelig med ressurser til å sikre nasjonal forskningsinfrastruktur og sørge for at denne kan tilflyte forskningsaktiviteter på tvers av fagmiljøer og institusjoner.

Forskningsrådet bør også fortsatt være et nasjonalt kompetansemiljø for forskere og forskningsinstitusjoner. Teknologiutvikling og åpen forskning gir nye muligheter for nasjonalt og internasjonalt forskningssamarbeid, men kompliserer samtidig forskningsprosessen. Forskningssektoren er mangfoldig og langt fra alle institusjoner har ressurser til høyt spesialiserte forskningsadministrative støttetjenester. Det er derfor viktig at Forskningsrådet er en institusjon hvor enkeltforskere, fagmiljøer og institusjoner kan søke råd og få tilgang til oppdatert informasjon om eksempelvis sentrale forskningspolitiske utviklingstrekk, internasjonale forskningsprogram eller nye krav og kriterier knyttet til eksterntfinansiering. Som konkurransearena er Forskningsrådet viktig for å kvalifisere norske forskningsmiljøer for deltakelse og gjennomslag i Horisont Europa. Da er det viktig at rådet bidrar til at forskere har like muligheter til å delta på disse arenaene, uavhengig av institusjons- og sektortilhørighet.

Forskningsrådet har kontaktflater på internasjonale samarbeidsarenaer som bidrar til at det norske forskningssystemet er godt orientert om utviklingstrekk i Europa og globalt. Det er viktig for å sikre at norsk og internasjonal forskningspolitikk sees i nær sammenheng, og en forutsetning for å vurdere hvorvidt det bør satses på nasjonale utlysninger eller samarbeid opp

mot internasjonale forskningsprogram. Forskerforbundet mener det er viktig at Forskningsrådet fortsatt har kapasitet og kompetanse til å ivareta denne rollen.

4. Et forskningsråd som støtter forskerne

Forskerne er den viktigste ressursen i forskningssystemet, og Forskningsrådet må bidra til at denne ressursen forvaltes på en måte som kommer fellesskapet til gode.

Forskningsrådet fatter jevnlig beslutninger som i stor grad virker inn på forskerkarrieren. Et nærliggende eksempel er innføring av åpen forskning som kriterier for tildeling av forskningsmidler. Forskerforbundet anerkjenner at Forskningsrådet har som mandat å iverksette myndighetenes forskningspolitikk, enten det dreier seg om målene i langtidsplanen eller regjeringens strategi for åpen forskning. Samtidig understrekes at endringer som eksplisitt påvirker forskerne og forskerkarrieren må innføres i tett dialog med forskerne og ikke tre i kraft før forskningssystemet er rigget for dette. Generelt er rådets legitimitet avhengig av tett dialog og involverende prosesser med alle aktørene i forskningssektoren. Dette kan med fordel styrkes ytterligere.

Forskningsrådet finansierer om lag en fjerdedel av stipendiatene og har følgelig et medansvar for forskerutdanning og for å bidra til at unge talenter har mulighet til å forfølge en forskerkarriere. Forskningsrådet har spilt en viktig rolle med sin politikk for rekruttering til forskning, ikke minst overfor unge forskere, og bør fortsette å prioritere dette.

Høy midlertidighet og stor grad av usikkerhet er viktige årsaker til at forskeryrkets attraktivitet taper terreng. Ekstern finansiering bidrar til økt midlertidighet. Det må Forskningsrådet som forvalter av offentlige forskningsmidler være bevisst. Støtteordninger og utlysninger må innrettes på en måte som legger opp til at prosjektene i hovedsak gjennomføres med fast ansatte, i tråd med hovedregelen i lovverket. Krav om rekrutteringsstillinger som forutsetning for prosjektstøtte bør kun benyttes der det faktisk er behov for kapasitetsbygging. Dette gjelder særlig for postdoktorstillingene som skal kvalifisere til vitenskapelig toppstillinger, og ikke fungere som midlertidige prosjektstillinger. Forskningsrådets krav om at alle forskningsrådsfinansierte postdoktorer skal ha en utviklingsplan er et eksempel på at rådet tar ansvar, og Forskerforbundet ser gjerne at Forskningsrådet forsterker dialogen med institusjonene om hvordan sikre økt bruk av faste forskerstillinger i forbindelse med tildeling av midler til flerårige forskningsprosjekter og større satsinger.

Tid er en essensiell ressurs for forskerne og det er grunn til å stille spørsmål ved hvorvidt den forvaltes godt nok. Mye tyder på at konkurranse om eksterne forskningsmidler er blitt stadig tøffere. I 2020 ble om lag 10 % av søknadene til Forskningsrådet innvilget. Langt flere var klart støtteverdige (jfr. [Forskermeldingen 2021](#)). Det fungerer demotiverende og svekker legitimiteten til systemet. Forskningsrådet har selv pekt på at det er ønskelig å finne tiltak som reduserer denne tidsbruken og Forskerforbundet er i utgangspunktet positive til regjeringens mål om at en langt høyere andel søknader skal innvilges. Det kan likevel stilles spørsmål ved hvorvidt 25 prosent er realistisk. Det er viktig at de tiltakene som Forskningsrådet nå har satt i gang evalueres underveis og at Forskningsrådet er i nær dialog med sektoren og forskningsmiljøene om eventuelle utilsiktede konsekvenser.

Det er ved flere anledninger stilt spørsmål ved forskningsrådets bevilgningspraksis og det er tatt flere grep for å sikre at mest mulig av rammebevilgningen går til forskning. Forskerne stiller likevel med ujevne mellomrom spørsmål ved kriteriebruk og kvalitetene ved søknads- og tildelingsprosessene. Det å vinne fram oppleves av mange som et lotteri. Uansett høyere innvilgelsesprosent, vil nåløyet være trangt. Forskningsrådet må her ha et kontinuerlig blikk for kvalitetssikring av tildelingsprosessene. Det er avgjørende for at forskerne skal ha nødvendig tillit til gjeldende praksis. Samtidig vil konkurransearenaen uansett representerer en betydelig ressursbruk og energilekkasje som systemmeldingen bør drøfte nærmere.

5. Rammebetingelser for kvalitet i tjenestene

De siste års kutt i Forskningsrådets driftsbevilgninger påvirker muligheten til å ivareta bredden av oppgaver som følger av vedtekter og tildelingsbrev. Forskningsrådet er bedt om å effektivisere og vurdere kostnadsbevarende tiltak, herunder omfang av rådgivning og dialog med departementene og forskningssektoren. Helt konkret har nedbemanningsprosessen resultert i en reduksjon på mellom 80 og 100 årsverk. Det tilsvarer hver femte stilling og Forskningsrådet har med det mistet spisskompetanse på flere viktige områder i løpet av 2023.

Forskerforbundet er redd innsparingene svekker rådets mulighet til å spille en nøkkelrolle i det norske forskningssystemet, og stiller spørsmål ved hvilke negative konsekvenser nedbemanningen vil ha for kjerneoppgavene. Det er en åpenbare fare for både lengre saksbehandlingstid og dårligere oppfølging av forskningsmiljøene. Det svekker norsk forskning. Både oppfølging av langtidsplanen, Norges ambisjoner i Horisont Europa og overgangen til åpen forskning forutsetter at forskningsrådet har kompetanse og kapasitet til å rådggi forskningsinstitusjoner, fagmiljø og enkeltforskere. Det framstår derfor som paradoksalt at kutt og nedbemanning kommer i en periode hvor det pågår viktige endringsprosesser og før den varslede gjennomgangen av forskningssystemet. Tilsvarende må forskningsrådet ha kapasitet som til å rådggi departementene som ledd i en kunnskapsbasert politikutvikling og forvaltning.

Driftsbevilgningen må stå i samsvar med rådets omfattende mandat og til faktiske forventninger til oppgaveløsning. Det forutsetter at forskningsrådets rammebetingelser, forutsetninger for forsvarlig drift, kvalitet i oppgavene og hensynet til de ansattes arbeidsvilkår inngår som sentrale problemstillinger i systemmeldingen.

Med vennlig hilsen

Guro Elisabeth Lind
Leder

Birgitte Olafsen
Generalsekretær

Saksbehandler: Jorunn Dahl Norgård
+47 402 46 492 | jorunn.dahl.norgaard@forskerforbundet.no